

УДК [330.34:658.1](477)"20"

Шиндировський І. М.,

igor_muk@ukr.net, ORCID ID: 0000-0002-5632-7163,

Researcher ID: F-8521-2019,

к.е.н., доц., доцент кафедри підприємництва, торгівлі та логістики, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТОРГОВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В СУЧАСНИХ УМОВАХ

***Анотація.** Торговельне підприємництво відіграє важливу роль у ефективному функціонуванні національної економіки, налаштуванні її на ринкові рейки, становленні конкурентного середовища в економіці, забезпеченні зайнятості населення, здійсненні соціальних функцій у суспільстві, зниженні соціальної напруги тощо. Діяльність суб'єктів господарювання в торговельному підприємстві забезпечує суттєву частку валового внутрішнього продукту, створення нових робочих місць. В умовах воєнного стану в Україні у торгівлі поступово почала формуватися принципово нова ситуація, часто не сприятлива для суб'єктів господарювання та поступального розвитку економіки. Причини несприятливих тенденцій пов'язані з руйнуванням матеріально-технічної бази суб'єктів господарювання, об'єктів виробничої та соціальної інфраструктури та цілих населених пунктів і територій країни. Кризові прояви спостерігаються в соціально-економічному та інституційному середовищі, у якому функціонує вітчизняна торгівля. Поглиблює проблему низький платоспроможний попит населення, втрата вітчизняними господарюючими суб'єктами частини внутрішнього ринку за територією і чисельністю населення. Військові дії на значній території країни, нестабільність макроекономічної ситуації, перманентні проблеми у системі державного регулювання і контролю негативно впливають на розвиток українського торговельного підприємництва. Слід відзначити, що у багатьох випадках наявні проблеми та диспропорції розвитку торговельного підприємництва є результатом неналежної державної уваги до проблем торгівлі. У статті досліджено вплив торговельного підприємництва на результативність національної економіки. Розглянуто чинники, що впливають на стан вітчизняної торгівлі. Досліджуються проблеми торговельного підприємництва, спричинені повномасштабною війною, а також сучасні тенденції розвитку торгівлі. За результатами дослідження зроблено висновок щодо необхідності адекватної реакції з боку державних органів, суб'єктів господарювання на зміни впливу чинників зовнішнього середовища, правильного оцінювання позитивних і негативних тенденцій у торговельній галузі, державної підтримки суб'єктів господарювання.*

Ключові слова: бізнес-процес, економіка, електронна комерція, інновації, логістика, торгівля, підприємництво, суб'єкт господарювання.

Shyndyrovskiy I. M.,

igor_muk@ukr.net, ORCID ID: 0000-0002-5632-7163,

Researcher ID: F-8521-2019,

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of Entrepreneurship, Trade and Logistics, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF TRADE ENTREPRENEURSHIP IN MODERN CONDITIONS

***Abstract.** Trade entrepreneurship plays an important role in the effective functioning of the national economy, adjusting it to market rails, establishing a competitive environment in the economy, ensuring employment of the population, performing social functions in society, reducing social tension, etc. The activity of business entities in trade entrepreneurship provides a significant share of the gross domestic product, the creation of new jobs. In the conditions of martial law in Ukraine, a fundamentally new situation gradually began to take shape in trade, often not favorable for business entities and the progressive development of the economy. The causes of unfavorable trends are related to the destruction of the material and technical base of economic entities, objects of industrial and social infrastructure, and entire settlements and territories of the country. Crisis manifestations are observed in the socio-economic and institutional environment in which domestic trade functions. The problem is aggravated by the low solvent demand of the population, the loss by domestic business entities of part of the domestic market by territory and population. Military actions on a large territory of the country, instability of the macroeconomic situation, permanent problems in the system of state regulation and control negatively affect the development of Ukrainian trade entrepreneurship. It should be*

noted that in many cases existing problems and disproportions in the development of trade entrepreneurship are the result of inadequate state attention to trade problems. The article examines the impact of trade entrepreneurship on the performance of the national economy. Factors affecting the state of domestic trade are considered. The problems of trade entrepreneurship caused by a full-scale war, as well as modern trends in the development of trade, are studied. Based on the results of the research, a conclusion was made regarding the need for an adequate response by state bodies and economic entities to changes in the influence of external environmental factors, accurate assessment of positive and negative trends in the trade industry, state support of economic entities.

Keywords: business entity, business process, e-commerce, economy, entrepreneurship, innovation, logistics, trade.

JEL Classification: D20, D30, D51, L21, L81, M21, O24

DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2024-79-27>

Постановка проблеми. Функціонування та розвиток торговельного підприємництва в Україні відбувається не в соціальному вакуумі. Такі процеси здійснюються в конкретному суспільному середовищі, під впливом конкретних історичних умов, які, з одного боку, можуть сприяти розвитку цього сектора економіки, а з іншого, – навпаки, гальмувати його. Підприємництво загалом і його складова частина – торговельне підприємництво як соціальне явище не тільки піддається впливу процесів, які відбуваються в суспільстві, але й саме дотичне до таких процесів, що у певній мірі також впливає на них, видозмінює та трансформує їх.

Війна на території країни, окупація частини території, руйнація об'єктів торгівлі та інфраструктури, міграція населення, втрата частини трудових ресурсів, невизначеність зовнішнього середовища для господарювання та низка інших негативних реалій створили суттєві складнощі для торговельного підприємництва як на макrorівні, так і стосовно окремих суб'єктів господарювання.

Торговельне підприємництво, діяльність якого безпосередньо пов'язана з доведенням товарів до конкретних споживачів, задоволенням їх попиту, може позитивно впливати на зниження соціальної напруги в суспільстві і робити суттєвий вклад у економічний потенціал країни, швидке її відновлення у післявоєнний період.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом тривалого періоду часу науковці вивчали тенденції розвитку торговельного підприємництва в ринковій системі господарювання. У своїх роботах такі автори, як Андрійчук В. Г., Антонюк Я. М., Алопій В. В., Мазаракі А. А., та інші здійснювали дослідження теоретичних і практичних проблем функціонування торгівлі, змісту та механізму управління та регулювання торгівлі та торговельного підприємництва, факторів, які впливають на його динаміку. Проте функціонування торговельного підприємництва в нових, надзвичайно складних умовах воєнного стану потребує постійного вивчення та узагальнення закономірностей роботи діючих форм такої діяльності, визначення й уточнення перспектив їх подальшого розвитку.

Постановка завдання. З огляду на зазначене вище основною метою статті є дослідження сучасних теоретичних і практичних проблем розвитку торговельного підприємництва, визначення

перспектив його трансформації в умовах воєнного стану, шляхів підвищення його ефективності та конкурентоспроможності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток економіки нашої держави у довоєнний період відчував серйозні проблеми, основні з яких зводилися до таких:

- деформована галузева структура вітчизняної економіки в напрямку високої питомої ваги сировинного комплексу, гіпертрофованого розвитку важкої промисловості;

- відставання у технічному рівні виробництва, використання у багатьох випадках морально застарілого обладнання та техніки;

- низька якість виробленої продукції, невідповідність її світовим стандартам якості;

- диспропорції в територіальному розміщенні виробництва, що спричинювало високі транспортні витрати;

- потреби підсилення інфраструктурного забезпечення виробничої та соціальної сфери та інші.

Російське вторгнення в Україну, розв'язання повномасштабної війни ще більш ускладнило становище вітчизняного бізнесу. Він зазнав надзвичайно серйозних випробувань. Постійні ракетні та дроніві атаки по всій території країни на об'єкти критичної інфраструктури та бізнесу, зниження економічної та споживчої активності населення, періодичні проблеми зі забезпеченням електроенергією, мобільним зв'язком, водопостачанням, теплостачанням, перебої з транспортним забезпеченням, проблеми з логістикою – далеко не повний перелік сучасних найголовніших проблем ведення бізнесу в Україні. Проблеми підсилюються складнощами залучення і збереження кваліфікованих кадрів, погіршенням психічного стану, а часто загалом здоров'я працівників.

З аналогічними проблемами стикнулося і торговельне підприємництво, яке традиційно є одним із головних видів господарювання в будь-якій економіці. Воно об'єднує господарську діяльність суб'єктів у сфері оптової та роздрібною торгівлі (така діяльність відображається в секції G "Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів" Класифікації видів економічної діяльності).

Торговельне підприємництво є важливим елементом економічного і соціального розвитку суспільства, безпосередньо бере участь у формуванні економічного потенціалу та у задоволенні попиту населення у товарах і послугах.

У сучасних економічних умовах даний сектор є дуже привабливим для реалізації приватної підприємницької ініціативи, робить вагомий внесок у зайнятість населення, формує значущий сегмент валового внутрішнього продукту (табл. 1-3).

Таблиця 1

Кількість діючих суб'єктів господарювання у 2018-2022 рр. за видами економічної діяльності*

Види економічної діяльності	Значення показників у році, од.				
	2018	2019	2020	2021	2022
Всього	1839672	1941701	1973652	1956320	1732576
Сільське, лісове та рибне господарство	76328	76328	76328	76328	53281
Промисловість	125859	130324	126337	121787	102500
Будівництво	52531	56855	56926	56627	44720
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	818217	834159	826129	777419	661158
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	90591	96235	98307	94633	88184
Тимчасове розміщування й організація харчування	61761	69689	71748	69775	57734
Інформація та телекомунікації	174622	206147	234188	284141	295912
Фінансова та страхова діяльність	9739	10086	10086	10643	9261
Операції з нерухомим майном	93383	98361	95809	94342	79131
Професійна, наукова та технічна діяльність	126100	134800	140374	143210	137409
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	49206	53787	53735	54153	45891
Освіта	13241	15429	16733	17927	17450
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	24961	30994	37583	34574	32268
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	13797	15168	15774	15829	13548
Надання інших видів послуг	109336	114217	116416	110457	94129

*Побудовано автором на основі даних [4]

Таблиця 2

Кількість зайнятих працівників у суб'єктів господарювання у 2018-2022 рр. за видами економічної діяльності*

Види економічної діяльності	Значення показників у році, осіб				
	2018	2019	2020	2021	2022
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
Всього	8661298	9145513	9057014	9056059	7606018
Сільське, лісове та рибне господарство	626072	610117	575954	576093	488555
Промисловість	2317627	2254441	2184999	2167166	1808528
Будівництво	312251	344484	329095	349775	261387
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	2355616	2385283	2353478	2337383	1911417
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	904907	907018	877331	853646	747103
Тимчасове розміщування й організація харчування	269741	281789	247965	250489	179197
Інформація та телекомунікації	331663	370166	383362	437117	423367

<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>	<i>6</i>
Фінансова та страхова діяльність	208724	212377	209579	205442	178488
Операції з нерухомим майном	241834	251679	226994	225418	183399
Професійна, наукова та технічна діяльність	309483	339905	328725	336704	291507
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	272028	303818	301043	301962	241420
Освіта	34382	41106	41391	42763	37227
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	271615	631258	793644	772976	694972
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	49414	50855	47768	50821	41190
Надання інших видів послуг	155941	161217	155686	148304	118261

*Побудовано автором на основі даних [4]

Таблиця 3

Валовий внутрішній продукт у 2018-2022 рр. за видами економічної діяльності*

Види економічної діяльності	Значення показників у році, млн грн				
	2018	2019	2020	2021	2022
Всього	3560302	3978400	4222026	5450849	5191028
Сільське, лісове та рибне господарство	360998	356795	38837	593367	426817
Промисловість	748054	791924	758738	1111762	936172
Будівництво	81259	107430	119441	150312	62782
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	471618	526299	588365	742123	641703
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	227140	264866	262453	295300	204547
Тимчасове розміщування й організація харчування	25112	35311	30834	49166	34605
Інформація та телекомунікації	138828	35311	209394	255635	238589
Фінансова та страхова діяльність	98953	114658	131903	161933	148269
Операції з нерухомим майном	206085	241493	268980	314763	253176
Професійна, наукова та технічна діяльність	113354	141523	137192	157569	96163
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	48571	62238	59895	67873	38987
Державне управління; обов'язкове соціальне страхування	212789	266656	306533	336451	1097257
Освіта	158620	172645	186049	235042	215550
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	77130	95435	113642	134883	126905
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	20375	24053	24338	31910	22669
Надання інших видів послуг	29010	38837	35891	46637	36202

*Побудовано автором на основі даних [4]

Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів – цей вид економічної діяльності у 2022 році характеризувався найбільшою чисельністю суб'єктів господарювання та зайнятого населення.

Протягом першого воєнного року в торговельному підприємстві здійснювало господарську діяльність 661158 суб'єктів, що склало 38,2% усіх діючих суб'єктів загалом у народному господарстві. Жоден інший вид діяльності не може порівнятися з торгівлею за аналізованим показником.

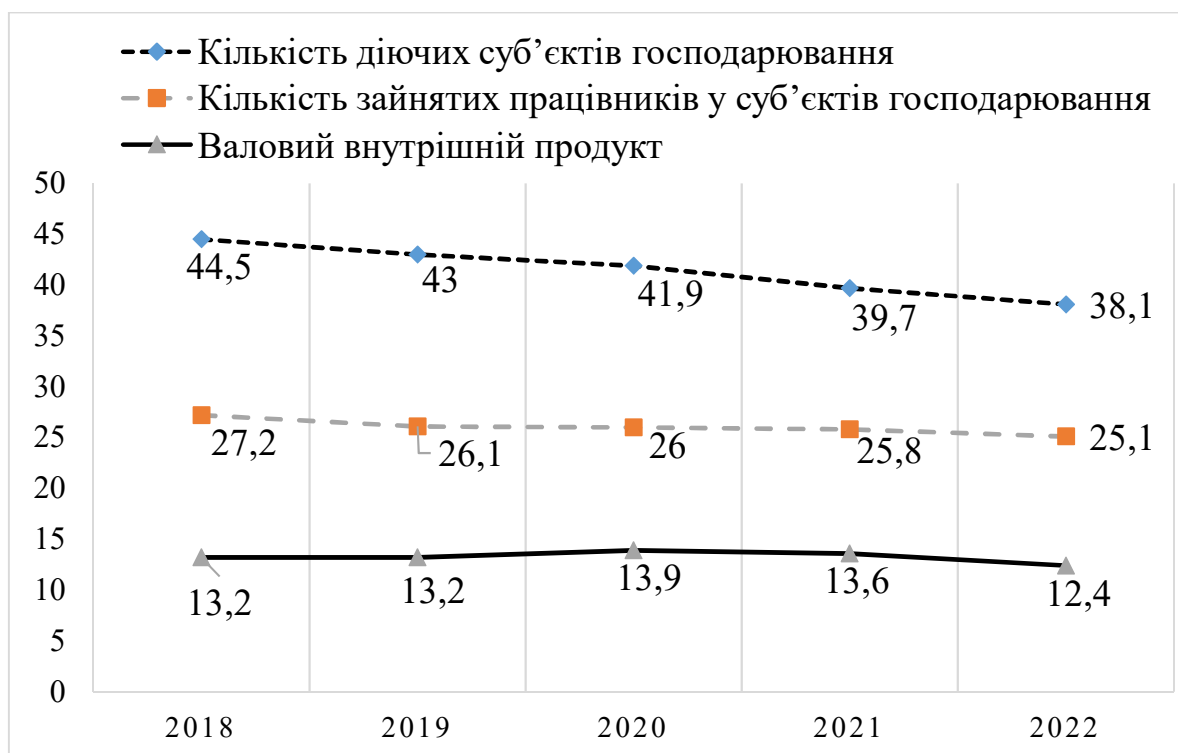

Рис. 1. Питома вага оптової та роздрібної торгівлі; ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів у чисельності діючих суб'єктів господарювання, зайнятого населення, валовому внутрішньому продукті у 2018-2022 роках

Можна зауважити, що діяльність у сфері торгівлі є одним із найбільш соціально доступних і привабливих видів господарювання, де чисельність фізичних осіб – підприємців у 2022 році становила 89,8% загальної кількості діючих суб'єктів (в цілому по економіці такий показник рівний 84,9%). За питомою вагою фізичних осіб – підприємців торговельна сфера поступається лише діяльності з надання інших видів послуг (98,0%), діяльності в сфері інформації та телекомунікації (96,0%) та діяльності з тимчасового розміщування й організації харчування (91,7%) [4].

Дуже схожа ситуація із зайнятим населенням. У торговельному підприємстві у 2022 році були працевлаштовані 1911417 осіб, що становить більше чверті (25,1%) загальної кількості працівників, які зайняті у господарюючих суб'єктах.

Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів – цей вид економічної діяльності у воєнному 2022 році забезпечив 641703 млн грн валового внутрішнього продукту, що становить 12,4% загальної величини такого показника. Це третій показник у виділеному році. Торгівля поступається лише промисловості та державному управлінню; обов'язковому соціальному страхуванню.

Необхідно відзначити і негативну тенденцію в розвитку торговельного підприємництва. Вона проявляється в тому, що дана сфера з початком воєнних дій на території країни потрохи втрачає досягнуті позиції в аналізованих показниках (рис. 1).

Уже у довоєнний період намітилася тенденція зменшення питомої ваги торгівлі в чисельності суб'єктів господарювання і зайнятого населення. Аналогічна тенденція спостерігалася і в абсолютних показниках, починаючи з 2020 року.

Щодо валового внутрішнього продукту, то торговельна галузь у довоєнний період щорічно нарощувала свій внесок в абсолютних показниках. У 2022 році спостерігаємо зниження цього показника до 13,5%. Питома вага оптової та роздрібної торгівлі; ремонту автотранспортних засобів і мотоциклів у валовому внутрішньому продукті почала знижуватися ще у 2021 році, причому така тенденція продовжилася у 2022 році.

Проблеми ведення бізнесу у воєнний час суб'єкти господарювання в торгівлі вирішували переважно самостійно. З огляду на економічну ситуацію в країні підприємці та юридичні особи змушені були адаптуватися до нових складних умов діяльності, переглянути сформовані плани розвитку та вибудувати нові концепції діяльності в межах воєнного стану, впроваджувати інноваційні підходи до організації бізнес-процесів. Певні суб'єкти господарювання припинили свою діяльність, інші перемістилися з окупованих територій до центру і на захід України або взагалі за її межі. Громадяни масово мігрували в Європу та інші держави і там інтегрувалися в нове економічне середовище. Частина найманих працівників була змушена перейти на віддалений формат роботи.

Логістичні труднощі у веденні торговельного бізнесу, такі як обмеженість та неефективність

інфраструктури, включаючи проблеми у транспорті, ускладнюють процеси постачання та доставки товарів. Великі витрати та затримки у логістичних ланцюгах негативно впливають на бізнес-процеси.

У той же час електронна комерція активно розвивається в Україні завдяки розвитку інфраструктури Інтернету та зростанню доступності сучасних технологій такої торгівлі. Електронна комерція та інтернет-магазини набувають все більшої популярності серед споживачів, які віддають перевагу зручності і широкому асортименту пропозиції. Мобільна торгівля також розвивається, особливо через збільшення використання смартфонів.

Персоналізація взаємодії та налаштування продукту набувають дедалі більшої актуальності, оскільки вітчизняні споживачі прагнуть унікальності та відповідності пропозиції своїм потребам. Зручність сучасних форм онлайн-платежів, таких як безготівкові платежі та електронні гаманці, стає невід'ємною частиною електронної комерції, що робить такі купівлі більш ефективними та зручними для споживачів.

Діючі платформи, що забезпечують послуги онлайн-торгівлі, швидко розвиваються, збільшуючи ринкові можливості та посилюючи власний конкурентний потенціал. Все це стимулює зміни споживчих звичок, і підприємницький сектор активно пристосовується до нових реалій електронної комерції. Відзначимо, що електронна комерція набуває поширення у різних секторах, включаючи роздрібну торгівлю, послуги та сегменти B2B.

Зростає інтерес у населення до здорового способу життя, що відображається у попиті на органічні продукти та товари, які підтримують фізичне та психічне здоров'я. Констатується збільшення попиту на екологічно чисту продукцію, а екологічні практики суб'єктів господарювання стають все більш важливими для покупців.

Споживачі активно реагують на інноваційні технології, технологічний прогрес, зокрема застосування інтелектуальних пристроїв для взаємодії з брендами та їх купівлі.

Лояльність до брендів, які демонструють соціальну відповідальність, також сприймається все більш важливою серед покупців.

Україна стає активним учасником міжнародної торгівлі, експортуючи продукцію сільськогосподарського та промислового секторів та імпортуючи різні товари та послуги для забезпечення потреб вітчизняних споживачів.

Глобалізація буде відігравати важливу роль і у майбутньому. Українські підприємства матимуть можливість активніше експортувати свою продукцію та послуги на міжнародні ринки, використовуючи переваги глобальної економіки та створюючи нові бізнес-партнерства.

Підприємницькі структури і надалі залишаються рушієм інвестиційно-інноваційного прогресу в країні. Однак вітчизняний бізнес гостро потребує інвестицій. На даний час в Україні діють державні грантові програми, які пропонують кошти на певних умовах для відкриття або підтримання існуючого бізнесу.

Фінансування бізнесу через гранти стало ефективним інструментом його підтримання. За допомогою грантів в Україні було реалізовано понад 7000 бізнес-проектів (пекарні, кав'ярні, малі виробництва тощо) [9].

Іноземні інвестори досить обережно ставляться до інвестицій в український бізнес. Однак вони мають масштабні плани на майбутнє, визнаючи великий інвестиційний потенціал нашої країни. Європейська бізнес-асоціація (ЕВА) та асоціація Global Business for Ukraine (GB4U) спільно з компанією Ukraine Invest створили інвестиційну мапу країни для компаній, що планують інвестувати в Україну у майбутніх періодах.

Інша проблема – кредитування бізнесу в Україні, адже умови отримання коштів і відсоткові ставки залишаються високими. При цьому кредитний попит бізнесу продовжує бути дуже великим. Для розвитку бізнесу загалом і торговельного бізнесу зокрема необхідне додаткове фінансування.

Для покращення кредитування бізнесу було створено програму “Доступні кредити”. В цій програмі взяли участь 45 українських банків. Вона дозволила більш ніж 50 тисячам суб'єктів господарювання переважно в сільському господарстві, торгівлі, промисловості отримати кредити.

Однак взяти такий кредит вкрай важко через високі вимоги до підприємця (деякі з них змінює банк, інколи навіть під час розгляду заявки), велику кількість документів, що треба надати, та тривалі терміни розгляду заявки.

Вітчизняний бізнес може отримати міжнародну допомогу як у вигляді прямого фінансування, так і у розподілі кредитних ризиків і гарантій, грантів, донорської допомоги, страхування воєнних ризиків. Лідерами тут є Європейський банк реконструкції і розвитку, Європейський інвестиційний банк, Міжнародна фінансова корпорація (IFS), Державний банк уряду Німеччини, Агентство США з міжнародного розвитку.

Нові інвестиції, гранти і фінансування сприяють підтримці ініціатив бізнес-спільноти. Проте залишаються проблеми з нестабільною державною політикою, тиском з боку державних органів.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Розвиток торговельної галузі в Україні у найближчий період буде суттєво визначатися кількома ключовими тенденціями. По-перше, очікується поступ електронної комерції. Подальший розвиток онлайн-платформ і зручності електронних купівель буде стимулювати таку тенденцію. Натомість технологічні інновації, такі як штучний інтелект та аналітика даних, допоможуть удосконалити сервіси та персоналізувати пропозиції для клієнтів. Друга важлива тенденція – це розвиток логістики та інфраструктури. Покращення логістичних процесів, удосконалення систем доставки сприятимуть підвищенню швидкості та ефективності постачання товарів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонюк Я. М., Шиндировський І. М. Тенденції розвитку ритейлу в Україні. *Підприємництво і торгівля* : збірник наукових праць. Львів : Видавництво Львівського торговельно-економічного університету, 2019. Вип. 24. С. 22-30.
2. Асоціація ритейлерів України. Офіційний сайт. URL: <https://rau.ua/>.
3. Господарський кодекс України в редакції від 08.03.2024. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15_2
4. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. URL: www.ukrstat.gov.ua.
5. Класифікація видів економічної діяльності: ДК 009:2010 в редакції від 24.02.2020. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: www.zakon4.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10_2
6. ТОП-100. Рейтинги найбільших. Офіційний сайт. URL: <https://delo.ua/ru/top100/>.
7. Українська Рада Торгових Центрив. Офіційний сайт. URL: <https://www.ucsc.org.ua/>.
8. Центр розвитку інновацій. URL: <https://cid.center/state-needs-and-prospects-of-business-in-the-conditions-of-war-april-2023/>.
9. Український бізнес під час війни: реальна аналітика та перспективи на майбутнє у 2024 році. *FinStream*. 30.10.2023. URL: <https://finstream.ua/ukrayinskyj-biznes-pid-chas-vijny-analotyka>.

REFERENCES

1. Antoniuk, Ya. M. and Shyndyrovskiy, I. M. (2019), *Tendentsii rozvytku rytejlu v Ukraini. Pidpryemnytstvo i torhivlia* : zbirnyk naukovykh prats', Vydavnytstvo L'vivskoho torhovel'no-ekonomichnoho universytetu, L'viv, vyp. 24, s. 22-30.
2. Asotsiatsiia ritejleriv Ukrainy. Ofitsijnyj sayt., available at: <https://rau.ua/>.
3. Hospodars'kyj kodeks Ukrainy v redaktsii vid 08.03.2024. *Ofitsijnyj sayt Verkhovnoi Rady Ukrainy*, available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15_2.
4. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Ofitsijnyj sayt., available at: www.ukrstat.gov.ua.
5. Klasyfikatsiia vydiv ekonomichnoi diial'nosti: DK 009:2010 v redaktsii vid 24.02.2020. *Ofitsijnyj sayt Verkhovnoi Rady Ukrainy*, available at: www.zakon4.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10_2.
6. TOP-100. Rejtyntyh najbil'shykh. Ofitsijnyj sayt., available at: <https://delo.ua/ru/top100/>.
7. Ukrains'ka Rada Torhovykh Tsentriv. Ofitsijnyj sayt., available at: <https://www.ucsc.org.ua/>.
8. Tsentr rozvytku innovatsij, available at: <https://cid.center/state-needs-and-prospects-of-business-in-the-conditions-of-war-april-2023/>.
9. Ukrains'kyj biznes pid chas vijny: real'na analotyka ta perspektyvy na majbutnie u 2024 rotsi. *FinStream*. 30.10.2023, available at: <https://finstream.ua/ukrayinskyj-biznes-pid-chas-vijny-analotyka>.

Стаття надійшла до редакції 20 серпня 2024 року